

ENGELLİ BİREYLERİN SOSYAL KATILIMINDA BELEDİYE HİZMETLERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ*

THE ROLE AND IMPORTANCE OF MUNICIPAL SERVICES IN THE SOCIAL PARTICIPATION OF DISABLED INDIVIDUALS

*Abdullah KARATAŞ***

Özet

Belediyeler hizmetleriyle halka en yakın kuruluşlar olarak çok önemli görev ve sorumluluklar üstlenmektedirler. Kentsel altyapıdan çevre sorunlarına, sosyal hizmetlerden mezarlık ve defin işlemlerine kadar günlük yaşama ilişkin pek çok detay bu görev ve sorumluluklar arasında yer almaktadır. Belediyelerin sunmuş oldukları hizmetlerden herkesin eşit bir şekilde yararlanması, demokrasinin hakkıyla işleyişi ve katılım açısından önem taşımaktadır. Ancak dezavantajlı konumda buldukları için engelli vatandaşların bu hizmetlerden yeterince yararlanma imkânı bulunmamaktadır. Sosyal yaşam içine katılım ve toplumsal ihtiyaçlara ulaşım konusunda, belediyelerin engellilere yönelik hizmetlerini aksatmadan sürdürmesi, çağdaş belediyeciliğin en önemli göstergelerinden biri olarak belirtilebilir. Engelli bireylerin sosyal katılımlarında belediyelerin sunmuş olduğu hizmetlerin rolü ve öneminin, çeşitli örnekler çerçevesinde ele alındığı bu çalışma ile engelli bireylere hizmetler konusunda yapılacak uygulamalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan çalışma ile erişilebilirliğin bir kent sakini olarak engelli bireylerin sosyal katılımlarında büyük bir anlam ifade ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, katılım, belediye, hizmet, erişilebilirlik.

Abstract

Municipalities, as the institutions closest to the public with their services, undertake very important duties and responsibilities. Many details related to daily life, from urban infrastructure to environmental problems, from social services to cemeteries

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 30.11.2023, **Kabul tarihi:** 12.12.2023
Kaynak gösterilme: KARATAŞ A. (2023): Engelli Bireylerin Sosyal Katılımında Belediye Hizmetlerinin Rolü ve Önemi, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 15 /3, s. 257-268.

** Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü/Yerel Yönetimler Programı Niğde /TÜRKİYE akaratas@ohu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-5120-1203>

and burial procedures, are among these duties and responsibilities. It is important for everyone to benefit equally from the services offered by municipalities in terms of the proper functioning of democracy and participation. However, disabled citizens do not have the opportunity to benefit from these services sufficiently because they are in a disadvantaged position. In terms of participation in social life and access to social needs, municipalities' continued services for disabled people can be stated as one of the most important indicators of contemporary municipality. This study, in which the role and importance of the services provided by municipalities in the social participation of disabled individuals is discussed within the framework of various examples, aims to contribute to the studies on services for disabled individuals. This study reveals that accessibility means a great deal to individuals with disabilities as city residents.

Keywords: Disability, participation, municipality, service, accessibility.

Giriş

Halkın daha sağlıklı, daha yeşil, alt yapısı güçlü, refah seviyesi yüksek bir çevrede yaşamasının belediye hizmetleriyle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Belediyelerin kaliteli hizmet sunabilmeleri için halktan aldıkları güçlerini yine halka yönelik olarak layıkıyla sunmaları gerekmektedir. Çünkü kalkın memnuniyeti, belediye hizmetlerinin kalitesi ile ölçülmektedir. Hizmetin gitmediği ya da geciktirildiği, halkın günlük yaşamının kolaylaştırması yerine zorlaştırıldığı bir durumu elbette hiç kimse istemeyecektir. Bu nedenle yerel ve ortak ihtiyaçların karşılanmasından birinci derecede sorumlu kuruluşlar olarak, belediyelerin verimli olduğu kadar etkin ve hızlı bir şekilde de görevlerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Ancak belediyelerin sağlamış olduğu tüm imkanların sadece mükemmel olması yeterli olmamaktadır. Bu imkanlardan tüm vatandaşların eşit bir şekilde yararlanabilmesi, ulaşabilmesi demokrasi adına önem taşımaktadır. Bazı mahallelerde sürekli su, elektrik, yeşil alan, yol, alt yapı sorunu yaşanırken, diğerlerinde bu tür sorunların olmaması ya da kısmen olması eşitlik adına bir ilerleme kaydedilemediğini göstermektedir. Demokratik bir toplum yapısının oluşturulması, toplumda eşitsizliğin giderilmesini gerektirmektedir. Ancak toplum içinde belediyenin sunmuş olduğu hizmetlerden yararlanmada güçlük çeken bireylerin olduğu da unutulmamalıdır. Belediyeler günlük yaşama ilişkin hemen hemen her konuda olduğu gibi bu konuda da engelli vatandaşların yanında yer almalıdır. Zira “2013 yılında çıkarılan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (EİDY) ile artık tüm yaşam alanlarının engelliler için erişilebilir olması zorunlu tutulmuştur” (Elmacı, 2019: 35). Engellilerin sosyal yaşamdan kopmayarak topluma dahil edilmelerinde, belediye hizmetlerinin önemini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, uygulamada Türkiye’den ve farklı ülkelerden örnekler çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir.

Engelli Hakları ve Kavramsal Çerçeve de Engellilik

Halkın ortak ve yerel nitelikli ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü kuruluşlar olarak belediyeler, anayasaya güvencesi altında olup, yasalarla uyumlu hareket etmek durumundadırlar. 5393 sayılı belediye kanununda da belirtildiği üzere “Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan” (5393 Sayılı Belediye Kanunu/md.3) belediyeler, bu görevlerini her vatandaşın hizmetlere eşit bir şekilde ulaşmasını sağlayarak yerine getirmeleri gerekmektedir. Ancak bazı vatandaşlar bu hizmetlerden yararlanabilme konusunda dezavantajlı durumda olabilirler. Engelli bireyler toplumun bu kesimini oluşturmaktadır.

Bedensel ya da zihinsel yönden dezavantajlı durumuna bağlı olarak, belirli aktivitelerinde ve çevresiyle etkileşiminde zorluk yaşayan bireyler engelli olarak ifade edilebilir (CDC, 2020). “Engellilik bireyin normal sayılan ölçüler dahilinde bir rolü yerine getirmesini engelleyen veya sınırlayan bir dezavantajdır ya da özür lülük ve sakatlık sonucu oluşan bir dezavantajlı olma durumudur” (Şat ve Göver, 2017: 524). Bir başka yönden, engellilik bireyin kişisel, sosyal veya mesleki yaşamında dezavantaj yaşamasına neden olabilecek bir bozukluğun çevresel olarak belirlenmiş etkisi olarak da tanımlanabilir (Encyclopaedia of Occupational Health & Safety, 2011). Engelli kavramının tam olarak ne anlama geldiğini belirlemenin o kadar da kolay olmadığı söylenebilir. Yaygın görüşün, engelli olmanın bireyi çeşitli aktiviteleri yerine getirme konusunda daha az yetenekli kıldığı yönünde olduğu söylenebilir. Engelliliğe neden olan durum, bireyin kişisel yaşamını, ailesi ve toplumla olan ilişkilerini farklı yönlerden ve değişen derecelerde etkileyebilecektir. Buna bağlı olarak, engelli birey engelliliği kendisini diğerlerinden ayıran ve yaşamın düzenini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak algılayabilmektedir. Aslında engelliliğin anlamı ve etkisi, çevrenin ve toplumun engelli bireylere karşı davranış ve tutumlarına göre değişmektedir. Örneğin bazı toplumlar tekerlekli sandalye kullanan kişilerin de işlerini normal insanlar gibi yürütebileceklerine inanırken, bazı toplumlar bağımsız hareket edemeyeceklerine inanmaktadır. Oysa engelli olan bir birey, işinde oldukça verimli olabilir. Engelli olmanın hastalık ya da hasta olma durumu ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Burada önemli olan, fiziksel engellerin kaldırılması konusunda toplumda ne kadar önlemler alındığı ya da alınmadığıdır. Fiziksel engellere karşı düzeltici, telafi edici, teknolojik ve buna uyumlu önlemlerin yanı sıra, yasal ve hukuki önlemler de alınabilmektedir (Encyclopaedia of Occupational Health & Safety, 2011).

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engelli bireylerin haklarına ilişkin önemli vurgular yapmaktadır. Bu Kanun’un amacı, “*engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği*

önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır” (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun/md.1). İlgili Kanun ile birlikte, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi de Türkiye’nin taraf olduğu engelli hakları ile ilgili önemli bir gelişmedir. Bu sözleşme, “engelli bireylere eşitlik, haysiyet, özerklik ve topluma tam katılım tanıyan ilk kapsamlı sözleşmedir. Sözleşme 21’inci yüzyılın ilk insan hakları belgesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Sözleşme büyük bir öneme sahiptir” (Azarkan & Benzer, 2018: 3). Türkiye’nin 30 Mart 2007 tarihinde imzaladığı, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi, 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Şimşek, 2021: 411). İlgili kanun ve sözleşme ile uyumlu olarak, 5393 sayılı Belediye Kanununda geçen “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır” (5393 Sayılı Belediye Kanunu/md.14); “Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak” (5393 Sayılı Belediye Kanunu/md.14) ifadeleriyle belediyelerin engelli bireylere hizmetleri konusunda görev ve sorumlulukları açıkça vurgulanmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ise “engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” görev ve yetkisini büyükşehir belediye başkanlarına vermektedir (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu/md.18).

Sosyal Katılımda Engelli Bireylere İlişkin Sorunlar

Engelli bireyler bedensel ya da zihinsel anlamda dezavantajlı durumda olmaları nedeniyle, toplumdaki diğer bireylere göre hizmetlerden yararlanma konusunda daha fazla ihtimam gösterilmesi gereken kesimi oluşturmaktadır. Engelli bireylerin topluma kazandırılması ve bütünleştirilmesi, toplumsal katılımlarının sağlanabilmesi için hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanmalarının sağlanması gerekmektedir.

Toplumda sadece normal bireylerin olduğunu varsayarak, engelli bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanma haklarının olduğunu göz ardı etmenin eşitlik ilkesi ile bağdaştığı söylenemez. Oysa insan hakları gereğince, kamu hizmetlerinden tüm vatandaşların eşit bir şekilde yararlanması gerekmektedir. “Ayrımcılık, bütün insanların eşit değerinde olduğu ilkesinin ihlalini temsil eder. Ayrımcılık sorunu, engellilik ile ilgili tartışmalarda işaret edilen çekirdek konulardan birisidir.” (İHD, 2005). Bu nedenle hem ulusal hem de uluslararası boyutta insan hakları, eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele gibi kavramlar özellikle son yıllarda, engelli hakları ile birlikte kullanılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021: 8). Çünkü engelli hakları konusunda eşitlik ilkelerine aykırı davranılması insan haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Engelli bireylerin de “tüm hizmet ve olanaklardan yararlanma hakkı bulunmaktadır. Bu doğrultuda, eşitlik ilkesi devreye girmektedir ki, eşitlik ilkesi, hiçbir ayırım gözetilmeksizin

tüm bireylerin eşit haklara sahip olması anlamına gelmektedir” (Karaahmetoğlu, 2023: 15). Ancak eşitlik ilkesine aykırı olarak, engelli bireylerin sosyal katılımları bağlamında ne yazık ki bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Örneğin çalışma hayatına katılımları ve istihdam edilmelerinde toplumda hala tereddütlerin olduğu açıktır. Ancak anayasamızın 10. maddesinde yer alan “*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*” hükmüyle eşitliğin önemi vurgularken; “*Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.*” ifadeleriyle engelli bireylerin desteklenmesini teşvik edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası/md.10).

Engelli bireyler dezavantajlı durumlarından dolayı pek çok sorunla karşılaşmakta, bu sorunlar onların günlük yaşamlarını zorlaştırmaktadır. “*Yaşadıkları yapılandırılmış çevredeki mimari engeller nedeniyle toplumsal alanlara ulaşmada sorunlar yaşamaktadırlar. Konutların, toplu taşıma araçlarının çoğu engellilere uygun tasarlanmamıştır*” (Yenipazarlı, Çondur & Cömertler, 2020:80). Tekerlekli sandalye kullanan bir engelli birey için uygun yolların, durakların ya da kaldırımların yapılması ya da görme engelli bireyler için kabartılı, hissedilir yüzeyi olan yolların tasarlanmasının engelli bireyleri ne kadar özgürleştireceğinin hesaba katılarak çevre düzenlenmesinin yapılması, onların günlük yaşamları için büyük önem taşımaktadır. Kaldırım genişliği uygun olmayan bir yerde tekerlekli sandalye kullanılamayacağına, görme engelli yürüme yolunun dik bir rampa, yüksek bir kaldırım ile sonlanmasının ciddi yaralanmalara sebebiyet verebileceğinin düşünülmesi ve bununla ilgili belediye hizmetleri kapsamında ciddi tedbirlerin alınması; konuşma ya da duyma engeli olan bireyler için görsel olarak tasarlanmış bilgilendirici levhaların, uyarı işaretlerinin kent merkezlerine yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda 1997 yılında Kuzey Carolina Eyalet Üniversitesi'nden mimar Ronald Mace liderliğinde diğer mimarlar, ürün tasarımcıları, mühendisler ve çevre tasarımı araştırmacılarından oluşan bir çalışma grubu tarafından geliştirilen ‘Evensel Tasarım İlkelerine’ uyum gösterilmesi, sadece engelli bireyler için değil, tüm kent sakinleri için de sağlıklı ve güvenilir bir çevrenin garantisi olabilecektir. Evrensel Tasarımın yedi ilkesi şöyle sıralanmaktadır (Centre for Excellence In Universal Design, 2020):

- **Adil Kullanım:** Tasarımdan, ayırım yapılmadan tüm kullanıcılar eşit bir şekilde yararlanabilmelidir.
- **Esnek Kullanım:** Tasarım, farklı kişisel tercihlere ve yeteneklere uygun olarak planlanmalıdır.
- **Basit Kullanım:** Kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil becerileri veya mevcut konsantrasyon düzeyi ne olursa olsun, tasarımın kullanımı basit ve anlaşılır olmalı, karmaşıklık ortadan kaldırılmalıdır.

- **Algılanabilen Bilgi:** Ortam koşulları veya kullanıcının duyuşal yetenekleri hangi durumda olursa olsun; tasarım, bağımsızca gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletmelidir.
- **Minimum Hata Toleransı:** Tasarım, kaza ile ya da kasıt olmadan oluşabilecek eylemlerin tehlikelerini ve ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlarını en aza indirecek şekilde planlanmalıdır.
- **Düşük Fiziksel Çaba:** Tasarım, sürekli fiziksel çabayı gerektirmeden; verimli, rahat ve yorulmadan kullanılabiliridir.
- **Uygun Boyut ve Alan:** Kullanıcının vücut yapısı, duruşu veya hareket kabiliyeti göz önünde bulundurularak, tasarımın kullanımı için uygun boyut ve alan sağlanmalıdır.

Yukarıda sıralanan ‘Evrensel Tasarım İlkeleri’ doğrultusunda planlanmış bir fiziksel çevre, engelli bireylerin daha özgür ve güven içinde yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak sağlayacaktır. Ancak engelli bireylerin sadece fiziksel çevre değil, sosyo-kültürel yapıya bağılı olarak da yalnızlaştıklarının ve toplumsal katılımda zorluklar yaşadıklarının bu bağlamda unutulmaması gerekmektedir. Bir hastalık gibi görülen ve güven duygusuyla yaklaşılmayan engelli bireylerin iş dünyasında istihdam edilmeleri güçleşmekte, toplumsal ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olmaktadır. “Engelli bireylerin karşılaştıkları tüm bu çevresel, sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik sorunlar toplumla bütünleşmelerine kaynaşmalarına engel olmaktadır” (Yenipazarlı, Çondur & Cömertler, 2020: 80). Bu sorunların çözümünde öncelikle ayrımcılıkla ilgili tüm uygulamalara son verilerek, yasal çerçevede olduğu kadar toplumsal bilinçlenme boyutunda da ciddi tedbirlerin alınması gerekmektedir. “Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele Programı 2011 yılında başlatılmıştır. Çalışmaların yerel düzeyde de geliştirilmesi engellilere yönelik olumlu tutumların geliştirilmesine, engelli ve engelsiz bireylerin eşit haklar çerçevesinde yaşamını sürdürmesine olanak sağlayacaktır” (Altıparmak & Yıldırım Sarı, 2011: 116). Bu bağlamda, engelli bireylerin toplumla bütünleşmelerinde ve katılımlarının sağlanmasında, belediye hizmetleri büyük önem taşımaktadır.

Uygulamada Çeşitli Örnekler Çerçevesinde Engelli Bireylere Yönelik Belediye Hizmetleri

İnsanın yaşam ortamı ve koşullarının insana yakışır bir düzeye getirilmesi, korunması ve bireyin yaşam kalitesinin yükseltilmesi yerel yönetimlerin sorumluluk alanına dâhil edilmektedir (Kızılböğâ & Batal, 2012: 202). Bu bağlamda belediyeler, kamu hizmetleri konusunda halka en yakın kuruluşlar olarak, günlük yaşama ilişkin pek çok görev ve sorumluluklarla donatılmışlardır (Berkün, 2017: 582). Engelli bireylerin bir kent sakini olarak yaşadığı çevrelerinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaları, belediyelerin bu konuda daha hassas hareket etmelerini gerektirmektedir. “Engellilerin toplum

ve ekonomik hayata tam ve eşit şekilde katılma hakkının reddi, insan haklarının ihlalidir. Hayata dâhil olunan bir mekân olarak kentteki yaşam kalitesi ise herkes için bir ihtiyaç olmakla birlikte, engelliler için bir zarurettir. Bu kaliteyi sunan ise kentin sosyal ve fiziksel imkânlarına erişim ve ulaşılabilirliktir” (Şat ve Göver, 2017: 522).

Engelli bireyler için sosyal yaşam içinde tüm alanların erişilebilir ya da ulaşılabilir olması büyük önem taşımaktadır. “*Erişebilirlik, engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak; fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerine eşit koşullarda sahip olmasını ifade etmektedir*” (Tiyek, Eryiğit & Baş, 2016: 228). Engelli vatandaşların ihmalkarlık nedeniyle toplumda bir kenara itilmeleri, yerel hizmetlerden yararlanma haklarını diğer vatandaşlara göre yeterine kullanamamaları insan hakları ile bağdaşmamaktadır. Bu konuda engellilere ilişkin sorunların giderilmesi amacıyla ABD özellikle yerel yönetimlere geniş yetkiler vererek, ‘Engelli Katılım Planı’nın uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu planın amacı; hem vatandaş hem de ziyaretçilerden görünür ya da görünmez engeli olanlar için güvenli bir çalışma ve yaşama ortamı oluşturmak; bunun için günlük hayata ilişkin erişebilirlik ile ilgili engelleri tespit ederek bunları azaltmak ya da gidermek, böylece yerel hizmetlerden engelli vatandaşların da eşit bir şekilde yararlanmasını sağlamaktır. Yerel yönetimlerde, ‘Engelli Katılım Planı’nın temel bileşenleri şöyle sıralanmaktadır (Pangaro, 2023):

- **Misyon:** Engelli Katılım Planı’nın amacı, yerel yönetimlerin organize ettiği bir misyon beyanıyla kamu çalışanlarına ve vatandaşlara açıkça iletilmelidir. Bu planının neden gerekli olduğu ve toplumu engelli topluluk üyeleri için daha adil hale getirmek amacıyla tam olarak neyin uygulanacağı konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

- **Kapsam:** Plan dahilinde, engelli bireylerin kendileri için istedikleri hizmetlere ve bunların güncel tutulmasına öncelik verilmesi; engelli kesimi temsil eden gruplara veya kuruluşlara ulaşılması ve onlara yardımcı olabilecek yerel altyapıdaki eksikliklerin tespiti için halka açık toplantılarda engellilerin katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir.

- **Stratejik Plan:** Engelli bireylere hizmet edecek altyapı projelerinin tasarlanmasını ve planlanmasını içeren merkezi yönetim tarafından belirlenmiş bir stratejik planın olması Engelli Katılım Planı’na yol gösterecektir. Engelli vatandaşların alt yapı sorunları, engelliliğe özgü politikaların/stratejilerin geliştirilmesi ve engelli katılımı konusunda uzmanlığa sahip yerel ekiplerin oluşturulması ile birlikte tüm bunların gerçekleştirilmesinde gerekli olan bütçenin tasarlanması stratejik plan dahilinde ele alınmalıdır.

- **Örgüt Kültürü:** Kamu hizmetlerinde, engelli vatandaşların diğer vatandaşlarla eşit bir şekilde tüm hizmetlere erişebilmesine olanak

tanıyan bir yerel yönetim sistemi anlayışının oluşturulması ve bunun sürdürülebilirliğinin sağlanmasına gayret gösterilmesi gerekmektedir.

Yukarıda sıralanan ‘Engelli Katılım Planı’nın temel bileşenlerinin uygulanmasında başarıya ulaşılması, yerel yönetimlerin tüm hizmetlerinin ve etkinliklerinin engelli bireyler için erişilebilir olmasını sağlamak için gerekli adımları atmasına bağlı bulunmaktadır. Bunun için öncelikle yerel yönetim politikalarının engelli vatandaşları kapsayacak ve koruyacak şekilde yeniden güncellenmesi gerekmektedir. Çünkü bazı devlet hizmetleri, gereklilikler zorunlu olmadan önce oluşturulduğu için engellilerin hizmetlere erişimi konusundaki temel hakları gözden kaçırmış olabilmektedir. Eski politikalar engelli bireyleri yeterince dikkate almamış olma ihtimaline karşı, engelliliğe dayalı ayrımcılığı önlemek amacıyla politika ve prosedürlerde makul değişiklikler yapılması; engelli kişileri olumsuz yönde etkileyebilecek yerel yasa, yönetmelik ve düzenlemelerde yapılan değişikliklerin değiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin engelli bireylerle ilgili güncellemeleri veya duyuruları etkili bir şekilde iletmek için tüm iletişim kanallarını açık tutması büyük önem taşımaktadır. Örneğin tarihi bir yerin restorasyonu ya da yeni yapılacak bir yola ilişkin engelli bireylerin karşılaşılabilecekleri güçlükler ve bu güçlüklerin önlenmesine yönelik hangi tedbirlerin alındığının kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir (Pangaro, 2023). Ancak böyle ve benzer uygulamalar sayesinde engelli bireyler diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olabilecek, toplumdan soyutlanmak yerine toplumla bütünleşebilecektir. Bu nedenle ABD’de ‘Engelli Amerikalılar Yasası’ çıkarılmıştır. “*ABD’de Engelli Amerikalılar Yasası’nun yürürlüğe konma nedeni, engelli kişilerin iş alanlarında, devlet ve belediye hizmetlerinde, toplumsal yerleşimde, ticari faaliyetlerde ve ulaşımda eşit haklara sahip olmalarını sağlamaktır*” (Çakmak, 2008: 54).

Londra Belediyesi, Bakım ve Özel Konut Programı ile engelli kent sakinlerinin bağımsız ve onurlu bir hayat yaşayabilmeleri ve yeterli bakıma sahip olabilmeleri için uygun fiyatlı, iyi tasarlanmış ve daha erişilebilir konutlar üretmektedir. Metro sisteminin daha erişilebilir olması için Londra Belediyesi tarafından 200 milyon Euro yatırım yapılmış ve metro ağındaki istasyonlar engelli vatandaşlara uygun olarak basamaksız hale getirilmiştir. Londra’nın 8.500 erişilebilir otobüsünün her biri, görme veya işitme engelli bireylerin daha kolay seyahat etmesine yardımcı olmak amacıyla otomatik tekerlekli sandalye rampalarının yanı sıra yenilikçi görsel-ışitsel sistemler ile donatılmıştır. Londra’daki 22.000 taksinin tümü tamamen tekerlekli sandalye erişimine uygundur. Bunun yanı sıra toplu taşıma ağını kullanamayan ancak alışverişe gitmek, arkadaşlarını ve ailesini ziyaret etmek ve tiyatro gibi eğlence etkinliklerine katılmak isteyen engelli ve yaşlı yolcular için ücretsiz taşıma hizmeti de verilmektedir (London Assembly, 2023).

Hollanda hükümeti ‘Sosyal Destek Yasası’ ile belediyelere engelli bireyler için hizmet sunma yükümlülüğü getirmektedir. Bu yasanın amacı engelli bireylerin topluma katılmalarına ve bağımsız yaşayabilmelerine yardımcı olmaktır. Bu konuda devlet destekli yardım; günlük ev işleri, eve uyum sağlama (merdiven asansörü, yükseltilmiş klozet kapağı vb.), sosyo-kültürel çalışmalar, evi olmayan engelliler için barınma ve uzun vadeli bakım gibi engelli bireylere yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Belediyeler kendi oluşturdukları politikalarla, desteğe erişimi kendilerine göre organize etmektedirler. Birçok belediye ortaklaşa hizmet verirken bazıları bireysel olarak hizmet vermektedir. Belediye hizmetlerine engelli bireylerin kolay erişimini sağlamak için belediyelere bağlı sosyal hizmet ekipleri bulunmaktadır. Belediyeler, çalışabilen ya da daha önce hiç çalışmamış engelli bireylere sosyal yardım sağlamak için kendi bölgelerinde iş çevresi ile sosyal ortaklar kurabilmektedir. 2014 tarihli Katılım Yasası, belediyelerin çalışabilen ancak bunu yapabilmek için desteğe ihtiyacı olan engelli bireylerin desteklemesi gerektiğini şart koşmaktadır. Bu bağlamda, belediyelerin çalışabilecek engelli kişilerin düzenli bir iş bulmalarına yardımcı olma görevi bulunmaktadır (VNG International, 2017: 22-23).

Vancouver Belediyesi, erişilebilir bir şehrin nasıl olması gerektiği, şehrin erişilebilir olmasının önünde nelerin engel olduğu ve Vancouver şehrinin nasıl erişilebilir olacağına dair fikir ve öneriler konusunda engelli bireylerin görüşlerini değerlendirmeyi amaçlayan bir anket düzenlemiştir. Buna göre, erişilebilirliğin anlamı ve erişilebilir bir şehrin neye benzeyeceğine ilişkin sorulara engelli bireylerin yanıtları şöyle sıralanmaktadır (City of Vancouver, 2023):

- Herkes için eşit erişim; herkes için eşitlik.
- Onurlu ve saygılı davranılmak.
- Erişilebilirlik bir yerde nasıl hissedildiği ile ilgilidir.
- Erişilebilirlik yalnızlık ve izolasyonu bastırır.
- Hiçbir engel olmadan ve konaklamadan şehri dolaşabilmek ve toplumun her alanına katılabilmek.
 - Bağımsızlık ve özgürlük.
 - İçinde yaşanılan, alışveriş yapılan, sosyalleşilen ve çalışılan çevre ve onun çeşitli unsurlarının herkes için erişilebilir olması.
 - Erişilebilirlik, fiziksel engellerin ve insanların günlük olarak karşılaştığı her türlü tutumsal engelin azaltılmasıdır ve aynı fırsatlara adil erişimin sağlanmasıdır.
 - Yaşanılan toplumda rahat ve güzel yaşlanabilmek.
 - Engelli olmayan biriyle aynı ayrıcalıklara sahip olmak.
 - Engelli olmayan biriyle aynı miktarda zaman ve çaba harcayarak yapılması gerekeni yapmak.
 - Eşit fırsatlar.

Vancouver Belediyesinin erişilebilirlik stratejisi, kapsayıcı hizmetler ve programları içeren altyapıyı oluşturup sürdürerek ve engelleri belirleyip kaldırarak ya da önleyerek engelli kişilerin toplumsal katılımını desteklemek amacıyla taşımaktadır. Buna göre erişilebilir altyapıya ilişkin karar alma süreçlerinde engelli bireylerin de yer alması ve bu konuda yapılacak projelerin fiziksel, zihinsel veya yaşa bağlı engeller de dahil olmak üzere çeşitli ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir. Bu bağlamda engelli bireyler için yön bulmak, bir yere ulaşabilmek büyük önem taşıdığı için yeni yön işaretlerinin kullanılması, ses ve dokunsal seçenekler yardımcı olabileceği unutulmamalıdır. Sokak kaldırımları ve kamusal alanlardaki ortak yollar da dahil olmak üzere eski altyapıya erişimde engeller bulunmaktadır. Engelsiz ve erişilebilir alanların tasarlanmasının önemi konusunda toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir. Bu konuda eğitim ve medya önemli araçlar olarak kullanılabilir. Engelsiz bir yaşam için ulaşım sorunlarının çözüme kavuşturulması göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Erişilebilir bir ulaşım sistemi herkesin günlük ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olacaktır. Engelli bireylerin erişilebilir bir ulaşım için özellikle toplu taşıma duraklarının ve istasyonlarının yakınında rampalara, asansörlere ve tabelalara ihtiyacı vardır. Toplu taşıma araçlarına ulaşmak engelli bireyler için zorlayıcı olabilir. Bu nedenle fiziksel, zihinsel veya yaşa bağlı engellilik türleri de dahil olmak üzere farklı türdeki engeller için seçeneklere ihtiyaç olduğu unutulmamalıdır (City of Vancouver, 2023). Ayrıca, toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan engelli bireylerin diğer dezavantajlı gruplar gibi homojen bir grup olmadığı, ortak olduğu kadar farklı ihtiyaçlarının da olabileceği, kent içinde dağılımlarının homojen olmadığı ve bunların tespitinin sıkı bir çalışma gerektirdiği göz ardı edilmemelidir (Güvenç, 2019'dan aktaran; Geniş & Köse Akkırman, 2020: 10).

Sonuç

Engelli bireylerin toplumla bütünleşmeleri, sosyal hayata katılmaları sürecinde kentin fiziksel olanaklarının erişilebilir olması ve belediyelerin bu konuya daha hassas ve duyarlı bir şekilde yaklaşarak gerekli önlemleri alması büyük önem taşımaktadır. Çünkü vatandaşların sağlıklı ve erişilebilir bir çevrede yaşamaları belediyelerin sorumluluk alanına girmektedir. Bu nedenle belediyelerin hizmet alanlarında öncelikle erişilebilirliğe ilişkin sorunları çözüme kavuşturması gerekmektedir. Çünkü erişilebilirlik sorunları, kent yaşamına ilişkin pek çok sıkıntıyı beraberinde getirirken, engelli bireylerin toplumdan soyutlanmalarına, günlük ihtiyaçlarını yeterince yerine getirememelerine ve nihayetinde toplumdan soyutlanmalarına neden olmaktadır. Özellikle yalnız yaşayan ve erişilebilirliğe ilişkin sorunları olan engelli yetişkinler arasında, toplumsal izolasyon oranının yüksek olduğu yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır (Emerson vd., 2020: 1). Sosyal yaşamdan kopuk, kapalı ev ortamında hapis niteliğinde olan engelli bireylerin, iş hayatına da uyum sağlayabileceği söylenemez. Tekerlekli sandalye ile

geçişin mümkün olmadığı eğimsiz kaldırımlar, engelli bireylerin kullanımına uygun olmayan toplu taşıma araç ve istasyonları, görme engellilere uygun tasarlanmamış yol ve kentsel mekânlar, engelli bireylerin ciddi problemlerle karşılaşmalarına neden olabilecektir. Yollardaki uyarıcıların yeterince olmaması ya da uygunsuz yapılandırılması, çukurlar, tümsekler, mazgallar engelli bireyler için adeta birer tuzak işlevi görmektedir. Belediyelerin günlük yaşamın her alanında, engelli bireylerin haklarını göz ardı etmeden hizmetlerini yürütmesi insan hakları adına büyük önem taşımaktadır. “*Engelli vatandaşların belediyelerden en büyük beklentilerinin sağlık, rehabilitasyon ve gündelik işlere yönelik hizmetler*” (Babaoğlu, 2018: 100) olduğu düşünüldüğünde, belediyelerin bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerinde ellerinden gelen gayreti göstermelerinin en önemli ilklerinden biri olması gerektiği söylenebilir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: %100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Altıparmak, S. & Yıldırım Sarı, H. (2012). Manisa ilinde engelli bireylere karşı toplumsal tutum. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13 (2): 110-116.
- Azarkan, E. & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de engelli hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (38): 3-29.
- Babaoğlu, C. (2018). Türkiye’de anakentlerde engellilere yönelik hizmetler ve sorun alanları. *TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 79-110.
- Berkün, S. (2017). Türkiye’de sosyal belediyeçilik anlayışı. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 9 (2): 582-598.
- Centre for Excellence In Universal Design (2020). The 7 principles. <https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/the-7-principles/> (Erişim Tarihi: 22.10.2023)
- CDC-Centers for Disease Control and Prevention (2020). Disability and Health Overview. https://www.cdc.gov/ncbddd/disability_andhealth/disability.html (Erişim Tarihi: 10.11.2023)
- City of Vancouver (2023). Accesibility Strategy. <https://www.shapeyourcity.ca/accessibility-strategy> (Erişim Tarihi: 02.09.2023)
- Çakmak, M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki engelli tanımı hakkında bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57 (2): 51-62.
- Elmacı, D. (2019). Avrupa’daki erişilebilirlik uygulamaları: Borås ve Cardiff örneklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19 (43): 33-60.
- Emerson, E., Fortune, N., Llewellyn, G. & Stancliffe, R. (2021). Loneliness, social support, social isolation and wellbeing among working age adults with and without disability: Cross-sectional study. *Disability and Health Journal*, 14 (1): 1-7.

- Encyclopaedia of Occupational Health & Safety (2011). Disability: Concepts and Definitions. <https://www.iloencyclopaedia.org/part-iii-48230/disability-and-work/item/170-disability-concepts-and-definitions> (Erişim Tarihi: 19.10.2023)
- Geniş, Ş. & Köse Akkırman, D. (2020). Eşitsizlik mekânları olarak mahalleler ve kadınların kent hakkı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53 (1): 1-35.
- İHD-İnsan Hakları Derneği (2005). Engelli kişilerin hakları temel insan haklarıdır. <https://www.ihd.org.tr/engelli-kirin-haklarmel-san-haklar/> (Erişim Tarihi: 01.09.2023)
- Karaahmetoğlu, A. (2023). Ayrımcılık yasağı kapsamında çalışma yaşamında engelliler açısından uluslararası normlar çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 7 (1): 15-42.
- Kızılboğa, R. & Batal, S. (2012). Türkiye’de çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolü ve önemi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20): 191-212.
- London Assembly (2023). Deaf and Disabled Communities. <https://www.london.gov.uk/programmes-strategies/communities-and-social-justice/communities-london-how-were-improving-equality/deaf-and-disabled-communities> (Erişim Tarihi: 27.11.2023)
- Pangaro, M. (2023). Disability Inclusion Planning in Government 2023: Improve Accessibility For All In Your Municipality. <https://www.govpilot.com/blog/government-disability-inclusion> (Erişim Tarihi: 20.11.2023)
- Şat, N. & Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum engel haritası projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1): 521-541.
- Şimşek, A. A. (2021). Engelli Bireylerin Bilgi Edinme Hakkı: Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin Yaklaşımı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18 (1): 409-444.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). 2030 Engelsiz Vizyon. https://aile.gov.tr/media/94447/2030_engelsiz_vizyon_2021.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2023)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-metin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 30.10.2023)
- VNG International. (2017). Local Government in the Netherlands. https://www.vng-international.nl/wpcontent/uploads/2017/12/Local-Government_in-the-Netherlands.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2023)
- Yenipazarlı, A., Çondur, F. & Cömertler, N. (2020). Engelli bireylerin kamu hizmetlerinden memnuniyeti: Nazilli ilçesi örneği. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2): 77-93.
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2023)
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/1.5.5393.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2023)
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 28.11.2023)